

I. JELES NAPOK

Vízkereszt

Január 6-a vízkereszt ünnepe. Ez nemcsak a karácsonyfák végét, hanem egyben a farsangi időszak kezdetét is jelenti. De egyáltalán honnan ered *farsang* szavunk? S mi a helyzet az év első hónapjának, a *január*nak a nevével?

Honnan ered az év első hónapjának, a *január*nak az elnevezése?

A *január* nem volt mindig a hónapok sorában. A naptár, amit mi használunk, a régi Rómából ered, de eredetileg csak 10 hónapra osztották az évet, és ez a *Mars* istenről elnevezett *márciussal* kezdődött. Viszont később, Numa Pompilius uralkodása alatt beiktattak még két hónapot. Ezek egyike volt a *január*, a másik pedig a *február*. A *január* *Janus* istenről kapta nevét. *Janus*ról tudjuk, hogy kétarcú, így találó a hónap neve, hiszen a *január* az év első hónapja, ami még visszatekint az óévre, de már előretekint az új évre is. Így lett a neve *januárius*, ennek a rövidített formája a mi *január* hónapnevünk.

Úgy tudom, hogy a régi naptárak első szava az volt, hogy *cisió*. Van-e ennek köze *csízió* szavunkhoz?

Természetesen van, sőt van egy szólás, ami erre alapul, mégpedig az, hogy valaki *érti a cízit*. A *cízió* és a *csízió* valójában ugyanaz a szó. Latinul *cisio*, teljesebb formában *Circumcisio Domini* volt ennek az ünnepnapnak a neve. Ez magyarul annyit tesz, hogy az *Úr körülmételésének* a napja, s később, mikor már nem a *karácsonyt*, Krisztus születésének ünnepét tekintették az év fordulónapjának, ez a január 1-jére eső ünnep vált az év kezdő napjává. A régi kalendáriumok eredetileg verses naptárak voltak, melyekben minden hónapra esett két disztichonos sor. Ezek a rövid versecskék természetesen nem tartalmazták a hónap összes ünnepnapját, de a fontosabbakat igen, ám többnyire ezeket is rövidítésekkel. Így lett az évkezdő *circumcisio Domini* ünnepnap nevéből *cízió*, viszont ezt a középkori magyarországi latin ejtésben *csízió*nak mondták.

Ezek a verses naptárak azonban értelemszerűen csak azok számára voltak hozzáférhetőek, illetve érthetőek, akik legalábbis tudtak olvasni. De magában még ez sem volt elég hozzá, hiszen ezek rövidítve tartalmazták az ünnepnapokat. Igazán tanult, művelt embernek kellett tehát lennie annak, aki ezeket a *csíziókat*, azaz naptárakat megértette. Azaz: aki *értette a csíziót*, az nyilván sok minden máshoz is értett, jól kiismerte magát a világ dolgaiban. Innen származik tehát az a mondásunk, hogy *érti a csíziót*.

Az első nagyobb ünnepünk az évben vízkereszt napja. Ma már talán kevésbé vagyunk tisztában azzal, hogy honnan is ered ez az ünnep és ez a szavunk.

Vízkereszt ünnepe január 6-án van, az elnevezése pedig arra utal, hogy a keresztény hagyomány szerint ezen a napon keresztelte meg Keresztelő Szent János Jézust a Jordán folyóban. Más elnevezése szerint ez a nap a *Háromkirályok ünnepe*, ugyanis úgy tartják, hogy erre a napra esett az is, amikor a három keletről jött király felkereste a gyermek Jézust, s ajándékokat vitt a zsidók királyának: aranyat, tömjént és mirhát. (Eredetileg a Biblia *mágusokról*, azaz tudósokról ír, és nem említi, hányan voltak, a hármas szám az ajándékok számából alakult ki később a keresztény hagyományban.) Magyarországon inkább a víz „megkeresztelése”, azaz megszentelése került ezen a napon az előtérbe: *vízkereszt* fontos keresztény ünnep volt, amikor szokás volt a templomba vizet vinni, ahol aztán azt a pap megszentelte, és úgy vitték haza, hogy otthon is tartsanak szenteltvizet. Ennek rontástól védő szerepet tulajdonítottak, gyakran ezzel itatták a torokfájós gyermekeket, sőt tettek belőle néha az állatok ivóvizébe is, hogy megvédjék őket abban az évben a betegségektől.

De a *háromkirályok ünnepének* is van nyoma a népi hagyományban, hiszen régi szokás szerint a pap *vízkeresztkor* végigjárta a falut, megszentelte a házakat, s szentelt krétával felírta a bejárati ajtóra két részletben az évszámot, ezek közé pedig a C + M + B rövidítést. Ezek a népi magyarázat szerint a három király latin nevének (*Caspar, Melchior, Balthasar*) a kezdőbetűi. Ez 2026-ban például így nézett ki: 20 + C + M + B + 26. Ezzel kívántak arra az évre áldást a ház minden lakójának. Más vélemény szerint azonban a C + M + B

rövidítés valójában a latin *Christus Mansionem Benedicat* kifejezésből ered, ami ezt jelenti: 'Krisztus áldja meg e hajlékot'.

Jól tudom, hogy *vízkereszt* napjához különböző időjárási megfigyelések is kapcsolódnak?

Igen, több is. Például az, hogy *Napfényes vízkereszt, megcsordítja az ereszt*. Régen többnyire hosszú ideig volt télen hó. Ha pedig *vízkereszt*kor süt a nap, akkor folyik a tetőről a hólé. Ehhez kapcsolódik az is, hogy a régiek arra is figyelmeztettek, hogy *Ha vízkereszt vizet ereszt, ízikedet padra rekeszd*. Ehhez tudni kell, hogy mi az *ízik*. Ez nem más, mint a kukorica szára. Régen ugyanis a kukoricaszárat is betakarították és eltették. Tél vége felé pedig, amikor már nem volt annyira hideg, hogy a magasabb fűtőértékű fával kelljen fűteni, meg gyakran ki is fogyott már a parasztember ekkorra a fából, elővették az *íziket*, és ezzel fűtögettek még, hogy ne fázzanak esténként a szobában. Ezért kellett *padra rekeszteni az íziket*, mert tudták, hogy ha *vízkereszt*kor olvad a hó, az még nem jelenti a hideg idő végét, hanem épp ellenkezőleg: azt, hogy még sokáig tart a tél, szükség lesz még a kukoricaszárra is.

(Készült a 2022. január 6-i adás nyomán)